

Ст. викладач, Веретнов В.І.
Київський національний економічний університет ім.В.Гетьмана, Україна

НЕПРОПОРЦІЙНЕ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ: СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ І ЕТАПИ РОЗВИТКУ.

Досліджується сутність, функції, і етапи розвитку непропорційного перестрахування та пропонується авторське визначення перестрахування на непропорційній основі.

Investigate the nature and function, development stages of the non-proportional reinsurance and offered him the author's definition.

Ключові слова: перестраховальник, перестраховик, непропорційне перестрахування.

В умовах циклічності світової та національної економіки, вітчизняному страховику для збільшення своєї страхової місткості, забезпечення фінансової стійкості та збалансованості власного страхового портфелю необхідно використовувати механізми перестрахування. Разом з тим, у вітчизняній практиці, існуюче пропорційне та непропорційне перестрахування набуло різного ступеню розвитку та застосування: перше більш поширене ніж друге.

Поширеність пропорційної форми захисту страховика у порівнянні з непропорційною формою обумовлена, насамперед, значно простішими розрахунками, розподілом премії, визначенням лімітів відповідальності.

Разом з тим, непропорційне перестрахування у вітчизняній практиці, як сукупність специфічних перестраховальних послуг має своє призначення, виконує певні функції як в діяльності страховика, так і в перестраховика, має власну історію розвитку. Проте, недостатність розуміння вітчизняними страховиками сутності, функцій непропорційного перестрахування спонукають їх до відмови у користуванні непропорційним покриттям.

Дослідження же вищеозначених питань, зокрема сутності, функцій, генезису непропорційного перестраховання сприятиме його поширенню та подальшому розвитку. Отже, обрана проблематика є актуальною для сьогодення вітчизняної теорії і практики перестраховання.

Питань визначення сутності та природи непропорційного перестраховання в своїх працях торкалися такі вітчизняні вчені: Барановський О.І., Внукова Н.М., Воблий К.Г., Мних М.В., Осадець С.С., Татаріна Т.В., Шумелда Я.П., а також зарубіжні: Артамонов О.П., Дедіков С.В., Журавлев Ю.М., Райхер В.К., Турбіна К.Є., Шахов В.В., Юлдашев Р.Т., Бланд Д., Пфайфер К.

Проте, цілісного системного дослідження сутності, функцій, етапів розвитку непропорційного перестраховання не проводилось. Звідси, метою даного дослідження є розгляд і аналіз сутності, функцій, історії розвитку непропорційного перестраховання.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні задачі:

- проаналізувати існуючі визначення непропорційного перестраховання відомих фахівців страхової справи;
- обґрунтувати і запропонувати авторське визначення непропорційного перестраховання;
- визначити функції, які притаманні непропорційному перестраховання;
- дослідити історію розвитку, сучасний стан світового і вітчизняного непропорційного перестраховання.

Сучасна вітчизняна і російська економічна думка з питань перестраховання, в основному розглядає сутність непропорційного перестраховання через призму страхових та юридичних чинників. Інші чинники, а саме математичні, філософсько-психологічні, управлінські, історичні, хоча і зустрічаються в окремих роботах, але характеризуються, як другорядні, які не несуть в собі суттєвої значущості, а інколи взагалі розглядаються як ті, що незаслужують окремої уваги.

Разом з тим, останні тенденції у використанні методологічного інструментарію прикладних економічних досліджень свідчать про появу нової інституціональної парадигми, за якою поведінка суб'єктів людей і цілих організацій, в тому числі і страховиків у прийнятті рішень, у своїй діяльності залежить не тільки від раціонального правового підходу і економічного обґрунтування, але може бути обумовлена низкою ірраціональних,

управлінських, психологічних, соціальних, історичних та інших факторів.

Проте, щоб забезпечити релевантність в процесі досягнення мети та виконання завдань нашого дослідження, тобто щоб запобігти, з одного боку надто вузькому, з іншого, надто широкому розгляду, пропонується щоб кожний чинник обирався і досліджувався через призму впливу на нього трьох ключових складових, кожний з яких має відповідний тандем критеріїв :

1. **Соціальна значущість** для суспільства, економіки та **корисність** для провайдерів послуг та їх користувачів (страховиків, перестраховиків, перестраховальних брокерів);

2. **Економічна ефективність** та **прибутковість**;

3. **Фінансова стійкість** та **конкурентоздатність**.

Тобто, чинник, що не впливає не на один з показників з трьох зазначених складових взагалі недоцільно розглядати.

Отже, першим і найважливішим аспектом, завдяки якому найбільш повно проявляється сутність непропорційного перестраховування є його визначення, значну увагу якому, приділяє більшість фахівців сфери перестраховування.

Декілька наведених нижче визначень непропорційного перестраховування, свідчать про різні підходи, погляди на його сутність сучасних науковців страхової сфери.

Як стверджує вітчизняний фахівець в сфері страхування Мних М.В. непропорційне перестраховування можна визначити як умову, котра встановлює, що перестраховик повинен здійснити перестраховальну виплату в лімітах визначеної договором перестраховування суми, якщо розмір страхової виплати по договору страхування укладеним перестраховальником, перевищує його власне утримання в цій виплаті, при цьому перестраховальник зобов'язаний сплатити перестраховику перестраховальну премію, що розраховується у відповідності з перестраховальним покриттям, власним утриманням, та іншими факторами зазначеними в укладеному договорі перестраховування[1, с.46].

Сутність непропорційного перестраховування на думку іншого вітчизняного науковця професора Осадця С.С. полягає в тому, що відшкодування, яке надається перестраховиком, визначається тільки розміром збитку і не залежить від страхової суми, а тому немає пропорційного розподілу відповідальності за окремим ризиком і оригінальною премією. Призначення непропорційного

перестраховання - гарантувати відповідальність страховика за прийнятими ризиками щодо великого сукупного збитку за визначений період.

Отже, у непропорційному перестрахованні cedent сам оплачує збитки до певного розміру, а перевищення цього розміру оплачує перестраховик у межах ліміту відповідальності за договором[2, с.453].

На думку російського науковця Юлдашева Р.Т. непропорційне перестраховання - це вид перестраховання за яким, перестраховик в договорі перестраховання не долучається до розподілу ризиків, яке запроваджено через пропорційний розподіл премій та збитків. Відповідальність перестраховика починається тільки тоді, коли виплати по збитку прямого страховика перевищують визначену суму. Після цього питома вага перестраховика у врегулюванні наступної шкоди стає основною. В договорі непропорційного перестраховання доля перестраховика у сумі збитку є непропорційною сплаченій частині страхової премії.

Далі іде поділ на автоматичне(облігаторне) та факультативне непропорційне перестраховання. Договір облігаторного непропорційного перестраховання, містить умови за якими перестраховик в проміжок певного часу, зазвичай це календарний рік, повинен автоматично акцептувати усі, або більшу долю усіх збитків до вказаного ліміту перестраховального покриття, коли ці збитки будуть більші за власне утримання страховика.

Факультативне непропорційне перестраховання передбачає, що договір перестраховання захищає або по певному ризику, або по певному полісу чи групі полісів. Перестраховик зобов'язується акцептувати усі чи більшу частину усіх збитків по цим страховим полісам до певного ліміту, коли збитки перевищують рівень власного утримання перестраховальника[3, с.323].

Відомий західний фахівець сфери страхування Джордж Бланд дає наступне визначення непропорційного перестраховання: перестраховик за облігаторним чи факультативним договором несе відповідальність за збитки, що перевищують визначену даним договором суму [4, с.367].

Інший відомий зарубіжний фахівець з перестраховання Кристофер Пфайфер зазначає, що сутність непропорційного перестраховання в тому, що виплати перестраховика визначаються виключно величиною збитку, тобто пропорційний розподіл окремого ризику та отриманої за нього премії не застосовується [5, с.64].

Таким чином, наведені визначення непропорційного перестраховання

відображають певним чином його сутність та характерні ознаки, які мають істотне значення для взаємодії перестраховальника та перестраховика. Щодо економічної природи, то незважаючи на різні трактування сутність непропорційного перестраховування визнається усіма науковцями тотожно.

Разом з тим, Юлдашев Р.Т. називає непропорційне перестраховування – видом перестраховування, інші науковці вважають його методом, деякі формою перестраховування.

Непропорційне перестраховування, як поняття є по своїй природі багатомірним явищем, Як явище непропорційне перестраховування проявляється в тому, що об'єктивні і суб'єктивні ризики не просто існують чи виникають, а мають певні передумови та вільне рішення страховиків щодо їх перестраховального покриття на непропорційній основі.

Феномен непропорційного перестраховування, можна визначити як явище в економіці та сфері страхування, що має неоднозначний або прихований, загадковий характер, обумовлений парадоксальним протиріччям між чинниками його існування, високою фінансовою результативністю та незадовільним сучасним станом його розвитку, про що свідчить структура перестраховального покриття ризиків на пропорційній і непропорційній основі. Іншими словами, феномен непропорційного перестраховування пояснюється частково його багатомірністю, а частково парадоксом непропорційного перестраховування. З'ясування причин цього парадокса та намагання щодо його розв'язання потребує окремого дослідження.

В залежності від точки зору фахівця непропорційне перестраховування може містити ознаки і форми і метода перестраховування. Якщо економісти схильні називати непропорційне перестраховування - методом непропорційного покриття, то юристи наголошують що це непропорційна форма перестраховального захисту.

Як вже зазначалось, розгляд непропорційного перестраховування з позицій інституціоналізму передбачає врахування не тільки економічних і юридичних чинників, але і інших неекономічних чинників.

З економічної точки зору, на макрорівні, існують національний і міжнародний ринки непропорційного перестраховування, які зараз знаходяться на різних фазах свого розвитку. На цих ринках є пропозиція з боку перестраховиків і попит з боку перестраховальників та ціна, яка врівноважує і регулює кількість та якість надання перестраховальних послуг на

непропорційній основі. На мікрорівні перестраховик розробляє та впроваджує власну бізнес-модель, проводить маркетингові дослідження продуктів, конкурентів, традиційних та нових ринків.

Проте, на практиці розроблені і обгрунтовані економічно-правові бізнес-моделі страховика, перестраховика, іноді чомусь неспрацьовують. Внутрішні і зовнішні причини гальмування разом з економічними чинниками можуть критись в неекономічних, тобто в ірраціональній поведінці, професійній чи соціальній некомпетентності суб'єктів.

Таким чином, адекватне відображення сутності непропорційного перестраховування залежить від контексту й ступіню повноти його розгляду через визначення непропорційного перестраховування у вузькому, або у широкому сенсі.

Отже, у вузькому сенсі непропорційне перестраховування - це система непропорційних договорів, що укладаються перестраховальником та перестраховиком з приводу покриття на непропорційній основі за певну перестраховальну премію визначеної кількості середніх і великих ризиків(договір ексцеденту збитку ризиковий та катастрофічний) або великої кількості малих ризиків (договір ексцеденту збитковості), в межах від власного утримання до лімітів перестраховика.

В широкому сенсі, непропорційне перестраховування це:

- по-перше, з економічної точки зору, це метод управління ризиками, що включає в себе сукупність межпредметних (математичних, фінансових, управлінських, юридичних та ін.) теоретичних та практичних знань, вмінь, навичок: з прийняття рішень щодо перестраховального покриття окремих великих (за якими величина та щільність настання збитків визначає розподіл за леєрами за принципом: чим вище леєр тим рідше це торкається перестраховика, і відповідно нижчою є у нього перестраховальна премія) чи великої кількості малих ризиків; проведення статистичних розрахунків вірогідності настання максимально можливих збитків (Probable Maximum Loss PML), а також включає бізнес-процеси, що забезпечують укладання та виконання непропорційних перестраховальних договорів;

- по-друге, з юридичної точки зору, це сукупність цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів страховика(перестраховальника) від окремих великих та катастрофічних ризиків на факультативній основі, або окремих страхових портфелів за видами страхування чи в цілому по компанії на

облігаторній основі, що використовує прямий страховик за договорами ексцеденту збитку або/і збитковості, за якими відповідальність і оригінальна премія розподіляється непропорційно;

- по-третє, з макроекономічної точки зору, це невід'ємна складова страхового і перестрахового вітчизняного і світового ринку;

- по-четверте, з маркетингової точки зору, це перестраховальна послуга на непропорційній основі, яка розробляється, пропонується і надається перестраховальникам перестраховиками (професійними перестраховиками, страховиками) та перестраховальними брокерами з укладанням факультативних та облігаторних договорів, що накладають на них певні обов'язки.

Пізнання сутності непропорційного перестраховування здійснюється і через дослідження його функцій, розкриває його призначення, механізми роботи.

Серед фахівців немає єдиної думки з приводу функцій, які виконує перестраховування. Одні фахівці схильні ототожнювати деякі функції страхування і перестраховування: ризикову, превентивну, заощаджувальну. Проте інші фахівці, думки яких, з цього приводу наведені у вільній енциклопедії визначають наступні сім функцій:

1. Передача ризику (Risk transfer).

Перша функція перестраховування передбачає передачу ризику, який цедент важає запотрібне передати перестраховику.

2. Вирівнювання, стабілізація доходу (Income smoothing).

Друга функція перестраховування допомагає страховику досягати результатів по вирівнюванню та стабілізації доходу.

3. Додаткова місткість (Surplus relief).

Третя функція перестраховування має призначення в забезпеченні можливостей прийняття на покриття страховиком великих і катастрофічних ризиків.

4. Комерційний Арбитраж (Commercial arbitrage).

Четверта функція перестраховування заключається у створенні і існуванні різниці між умовною вартістю одного і того ж самого ризику у перестраховика і цедента. В силу ряду причин вона у першого завжди нижче, що робить перестраховика привабливим для цедента з комерційної точки зору.

5. Перестраховальна експертиза (Reinsurer's expertise).

П'ята функція перестраховування полягає в діагностиці складних,

специфічних ризиків, які ретельно досліджуються, і для яких надаються певні рекомендації щодо зниження ступеню ризику, також розглядається можливість, доцільні варіанти перестраховального покриття та попереднє котирування ціни окремого ризику, об'єкту страхування чи портфелю з певного виду страхування.

6. Створення керованого та прибуткового портфелю застрахованих ризиків (Creating a manageable and profitable portfolio of insured risks)

Шоста функція перестраховування забезпечує при різномірних ризиках в портфелі їх мінімізацію, з одночасною оптимізацією його прибутковості. Це стає можливим завдяки досягненню відносної однорідності страхового портфеля через перестраховальне покриття великих чи катастрофічних ризиків.

7. Управління вартістю витрат на капітал страхової компанії (Managing cost of capital for an insurance company)

Сьома функція перестраховування передбачає, що з боку регулятора має місце вимога до витрат на власний капітал у страховика, тобто зазначається певний відсоток до капіталу в межах якого встановлюється ліміт на покриття одного ризику чи об'єкту страхування. Ця функція слугує для покриття великих ризиків більш дешевим механізмом перестраховального покриття, ніж покриття зобов'язань страховика за рахунок витрат на поповнення власного чи залученого капіталу.

Всі сім наведених функцій перестраховування на нашу думку відображають функції досліджуємого нами непропорційного перестраховування. Проте, функції пропорційного перестраховування не притаманна функція комерційного арбітражу. Це обумовлено тим, що пропорційний розподіл між цедентом і перестраховиком відповідальності і премії унеможливує існування цієї функції.

І навпаки, пропорційне перестраховування, на відміну від непропорційного має особливу функцію що проявляється у спільної діяльності страховика і перестраховика. Ця функція реалізується через консультування перестраховиком страховика якщо конкурентна ситуація це дозволяє, більш якісного відбору однорідних ризиків, які сприяють покращенню збалансованості страхового портфелю. Цьому ж сприяє використання тант'єми, призначення якої відображається у двохсторонній зацікавленості перестраховальника і перестраховика у якомога кращих фінансових результатах,

що через певний термін, скажімо рік дозволяє приймати участь у прибутках перестраховика, тобто виплачувати його частину страховику.

Отже, визначенні функції непропорційного перестраховування дозволяють краще розкрити його сутність та економічну природу, специфічні особливості, які відрізняють від пропорційного перестраховування або ототожнюють з ним.

Іншим важливим аспектом, поряд з розглядом функцій непропорційного перестраховування, є вивчення його історії, яке значно полегшує розуміння сучасного етапу розвитку, дозволяє робити прогнози щодо можливих найближчих і подальших перспектив міжнародного і вітчизняного непропорційного перестраховування.

Сучасний етап історії перестраховування, зокрема на непропорційній основі у ХІХ столітті починається з утворенням у 1846 році першого професійного перестраховика «Kolnische Ruckversicherungs-Gesellschaft» («Кельнське перестраховальне товариство»).

Через десять років після вдалого початку своєї діяльності у перестраховального товариства «Кельн Ре» з'явилися два потужних конкуренти: професійні перестраховики із Мюнхена та Швейцарії, відповідно, перестраховальні компанії «Мюнхен Ре» і «Свіс Ре». Жорстка конкуренція між компаніями супроводжувалась певними тенденціями, коли в період обох світових війн перестраховальна компанія «Свіс Ре», перемагала за рахунок присутності у нейтральній юрисдикції у Швейцарії. Але пізніше перестраховальні компанії «Кельн Ре», та «Мюнхен Ре» відроджувались, наздоганяли та згодом випереджали свого основного конкурента.

В історії зародження і розвитку вітчизняного непропорційного перестраховування можна виокремити п'ять етапів. Перший етап – «дореволюційний», ознаменувався становленням непропорційного перестраховування – (з 1846 по 1917 рік). Діючи на території України, яка тоді входила до складу Російської Імперії, страховики інколи використовували цей метод перестраховального захисту.

Другий етап – «радянський» (з 1917 по 1991 рік). Протягом означеного періоду в країні функціонували лише дві державні страхові організації - Держстрах, Інгострах. Але тільки Інгострах обслуговував зовнішньо-економічні зв'язки та зовнішню торгівлю Радянського Союзу, і тому здійснювалось непропорційне перестраховування.

Третій етап – «занепад непропорційного перестраховування» (з 1991 по

1996 рік). Цей період можна охарактеризувати як болісний перехід вітчизняної економіки від адміністративно-командної системи управління до ринкової. В ці часи, непропорційне перестраховування здійснювало декілька страховиків, серед яких страхові компанії «Остра» і «Остра-Київ», як спадкоємці могутньої страхової компанії в Україні «Інгострах».

Четвертий етап – «відновлення непропорційного перестраховування» (з 1996 по 2001 рік). Цей період ознаменувався початком упорядкування сфери перестраховування за рахунок прийняття у 1996 році закону України «Про страхування».

П'ятий етап – «сучасний» (з 2001 року і по сьогоднішній день) Після прийняття в 2001 році другої редакції закону України «Про страхування», а також відповідних постанов КМУ, що здійснювали регулювання відносин у сфері перестраховування та стимулювали його динамічний розвиток.

Сучасний етап розвитку непропорційного перестраховування ознаменувався більш поширеним застосуванням внутрішнього перестраховування, а також міжнародного непропорційного перестраховування, зокрема покриття ризиків у нерезидентів, а також надання перестраховувальних послуг нерезидентам.

Підсумовуючи викладений матеріал, можна зробити наступний висновок, що наведене визначення непропорційного перестраховування відображає з одного боку у вузькому сенсі практичні, прикладні підходи фахівців до вживання та розуміння одного і того ж поняття, з іншого боку у широкому сенсі, згідно з інституціональною парадигмою, охоплює усілякі чинники, які впливають на взаємовідносини сторін перестраховального договору на непропорційній основі, виконання ними покладених на них функцій перестраховування, які потребують подальших досліджень з історії розвитку, і розробки теоретиками і практиками низки рекомендацій щодо створення сприятливих умов та ефективних механізмів взаємодії при цьому усіх зацікавлених сторін.

Список літератури

1. Мних М.В. Перестраховування. – К.: Знання України. – 2004. - 96с.
2. Осадець С.С. Страхування. – К.: КНЕУ. – 2002. – 853с.
3. Юлдашев Р.Т. Страховой бизнес словарь - справочник, - М.:Анkil-Москва, 2005. – 832с.
4. Бланд Д. Страхование: принципы и практика. Пер. С англ. М.: Финансы

и статистика. -1998. — 367с.

5. Пфайфер К. Введение в перестрахование. — М.:Анkil. - 2000. — 164с.